

سید الاطباء مرعشی

سید حسن امین

۱. درآمد

مقاله حاضر را با افتخار به استاد عزیز دانشمند حضرت حجّت الاسلام والمسلمین آقای دکتر سید محمود مرعشی نجفی تقدیم می‌کنم. معظم له از معدود کسانی‌اند که با درایت و کفایت کامل، تدبیر، صحت عمل و حسن نیت، پاسدار آثار و مآثر والد ماجد خود آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی بوده‌اند و بالاخص در زمینه کتاب و کتاب‌داری و مدیریت کتابخانه و گنجینه مخطوط پدر بزرگوار خویش به حق شایسته عنوان «خلف صالح»‌اند.

مقاله‌ای که حقیر به عنوان ران ملخ، به این جشن‌نامه بزرگ هدیه می‌کنم، شرح حال و ترجمه سید الاطباء سید شرف‌الدین علی مرعشی نجفی، نیای پدری مرحوم آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی ست و دلیل این انتخاب هم، شاگردی آن مرحوم بر حکیم حاج ملاهادی سبزواری در سبزواری است.

۲. کلیاتی در شخصیت‌شناسی

شخصیت‌شناسی یا تراجم‌نگاری که در فرهنگ اسلامی به آن «علم رجال» می‌گفتند، از شاخه‌های فرعی علم تاریخ است. این بررسی‌ها می‌تواند شامل شخصیت‌های همه‌ی جهان یا یک کشور یا یک شهر یا یک محله یا پیروان یک دین

یا یک مذهب یا یک سلسله و طریقه باشد و نیز می تواند شامل همه ی فنون و شعب علمی و ادبی و هنری باشد یا به یک فن خاص، اختصاص داشته باشد یا حتی می تواند به صنف یا طبقه ی معینی از ویژه کاران اختصاص داشته باشد.

چنین مطالعاتی از جهت زمانی هم می تواند به همه ادوار پردازد یا مقطع زمانی خاص را در نظر بگیرد. چنین مطالعه ای گاهی هم ممکن است در قالب تکنگاری به فرد واحد اختصاص یابد.

مقاله حاضر به اختصار تام و به گونه ای دایره المعارفی به شرح حال سید الاطباء مرعشی می پردازد.

۳. ترجمه احوال

علامه محقق، جامع علوم عقلی و نقلی، سید شرف الدین علی مرعشی (۱۲۰۲ - ۱۳۱۶ ق) معروف به سید الاطباء یا سید الحكماء، در کربلا متولد شد و در نجف نزد بزرگانی هم چون شیخ محمد حسین صاحب الفصول (م ۱۲۶۱ ق)، شیخ محمد حسن صاحب جواهر (م ۱۲۶۶ ق)، سید ابراهیم صاحب ضوابط (م ۱۲۶۲ ق)، شیخ مرتضی انصاری (م ۱۲۸۱ ق)، آقا میرزا فتاح طباطبایی، حاج میرزا علی (خلیلی) تهرانی به تحصیل پرداخت و پس از تکمیل تحصیلات و نیل به مرتبه اجتهاد، به ایران آمد. مدت پانزده سال در تبریز و اصفهان به تحصیل علم طب مشغول شد. استاد عمده او در پزشکی، میرزا حسن شیرازی و ابراهیم شیرازی بوده اند.

سید الاطباء مرعشی، در اواسط عمر در احوالی که صیت درس حکمت و معرفت حاج ملا هادی سبزواری علاقه مندان به حکمت نظری و عملی را به حوزه او جلب می کرد، به سبزواری رفت و در حالی که خود مجتهدی مسلم و طبیبی حاذق و دانشمندی جامع بود، از درس حاج ملا هادی سبزواری بهره مند گردید. آنگاه هم زمان با میر سید محمد امین الحكماء سبزواری یکی دیگر از شاگردان حاج ملا هادی سبزواری به هند رفت و هشت سال در آنجا به تکمیل دانش و سیر و سیاحت پرداخت. سپس به مصر رفت و در آنجا با شیخ محمد عبده از شاگردان سید جمال الدین اسدآبادی ملاقات کرد و از او اجازه حدیث گرفت. آنگاه، به ایران آمد. مدتی در مشهد طبیب ویژه حمزه میرزای قاجار بود. سپس در تبریز پزشک

مخصوص ولیعهد مظفرالدین میرزا شد و پس از به سلطنت رسیدن او به عنوان «مظفرالدین شاه»، با او در ۱۳۱۳ ق به تهران آمد و مجدد به تبریز بازگشت. در ۱۳۱۶ ق در تبریز از دنیا رفت. جنازه او را به نجف حمل کردند و در وادی السلام در جوار حضرت امیر مدفون شد.

نوشته‌اند که سید الاطباء مرعشی نخستین کسی است که «دندان مصنوعی» را در ایران اختراع کرد. (میراث شهاب، ص ۶۳) و نیز کاشت دندان از ابتکارات او بود. (همان‌جا، ص ۹۶)

از شاگردان او یکی میرزا عبدالحسین فیلسوف الدوله (م ۱۳۶۰ ق) طبیب معروف زنوزی الاصل مؤلف کتاب الجذامیه است. همچنین، اکثر فرزندان او از جمله سید جعفر افتخارالحکمای مرعشی (م ۱۳۱۸ ق) مؤلف تقویم الشریعه و رساله در حصبه و دیگری آیت‌الله سید شمس‌الدین محمود مرعشی (۱۲۷۹ ق - ۱۳۳۸ ق) که پدر آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی است، همه اهل فضل بوده و از شاگردان وی به شمار می‌روند. سید الاطباء، تألیفات متعددی دارد که از آن میان، رساله الجدری، شرح وجیزه البهائی، قانون العلاج به چاپ رسیده‌اند.

۴. شاگردی سید الاطباء بر حکیم سبزواری

به طوری که ادوارد براون ذکر کرده است، حاج ملاهادی سبزواری در طول چهل و چند سال اشتغال به تدریس، بیش از هزار نفر شاگرد داشته است که این شاگردان از بلاد مختلف ایران و حتی کشورهای هم‌جوار برای استفاده از محضر درس او به سبزواری می‌آمده‌اند. همچنان که من در مدخل «سبزواری، حاج ملاهادی» در دایره‌المعارف تشیع نوشته‌ام، یکی از این شاگردان سید الاطباء مرعشی نجفی بوده است.

آنچه مهم است، این است که سید الاطباء متولد ۱۲۰۲ و حکیم سبزواری متولد ۱۲۱۳ بوده‌اند. یعنی سن سید الاطباء از سن استادش درست یازده سال پیش‌تر بوده است و این امر، نشان می‌دهد که در سنت آموزش و پرورش در ایران اسلامی، دانشمندان ما این سعه صدر را داشته‌اند که نزد جوان‌تر از خود زانوی ادب به زمین زنند و از استادی که به علم از ایشان بزرگ‌تر است، هرچند سن او از خودشان کم‌تر باشد، دانش فرا بگیرند.

۵. ربط طبّ و فلسفه

بسیاری از اطبای بزرگ فیلسوف بوده‌اند و بسیاری از فلاسفه بزرگ، طب می‌دانسته‌اند. در حوزه فرهنگی ایران اسلامی، محمد بن زکریای رازی، طبیب فیلسوف است و ابن سینا، فیلسوف طبیب است. دلیل این امر آن است که فیلسوفان قدیم، جامع همه دانش‌ها و کمالات بوده‌اند. جالینوس نیز رساله‌ای دارد با این عنوان که يجب ان الطیب الکامل کان فیلسوفا. بنابراین، روی آوردن طبیبی حاذق مانند سید الاطباء به فلسفه برای یافتن کمال، چندان استثنایی هم نیست.

منابع

- دایره‌المعارف تشیع، ج ۹، مدخل «سید الاطباء» و مدخل «سبزواری، حاج ملا هادی». شهاب شریعت، علی رفیعی (علامرودشتی).
- زندگی‌نامه رجال و مشاهیر ایران، حسن مرسلوند (۵ / ۱۵۴).
- طبقات اعلام الشیعه، آقا بزرگ تهرانی، ۲ / ۱۵۱۴.
- مجله جهان پزشکی، ش ۳ و ۴ (خرداد - تیر ۱۳۳۸ ش)، ۶۶.
- مقدمه دیوان حاج ملا هادی سبزواری، سید حسن امین، ۱۶۱.